

С. В. Мянчэня

*Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Луціновіча Нацыянальнай
акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь
Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь*

КСЁНДЗ ГЕНРЫК БЭТА ЯК ПАПУЛЯРЫЗАТАР БЕЛАРУСКАГА ПЧАЛЯРСТВА

Анотацыя. Артыкул прысвечаны дзейнасці беларускага і польскага рэлігійнага дзеяча Генрыка Бэты (1886–1965) па папулярызацыі пчальарства сярод беларускіх сялян і яго выданню «Рэчліна – żywiolka malaja, a karystci daje mnoha» (Пецярбург, 1911 г.).

Ключавыя словы: пчальарства, беларускі нацыянальны рух, каталіцкі касцёл.

Для цытавання. Мянчэня, С. В. Ксёндз Генрык Бэта як папулярызатар беларускага пчальарства / С. В. Мянчэня // Сельское хозяйство Беларуси сквозь призму научных исследований : докл. II Междунар. науч. конф., приуроч. к 95-летию Нац. акад. наук Беларуси, Минск, 29 сент. 2023 г. / Нац. акад. наук Беларуси, Беларус. с.-х. б-ка им. И. С. Луциновича, Ин-т истории, Науч. совет по кн. культуре, книгоизданию и б-кам Междунар. асоц. акад. наук ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2023. – С. 225–230.

С. В. Меньчэня

*Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И.С. Луциновича
Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь
Белорусский государственный аграрный технический университет,
Минск, Беларусь*

КСЁНДЗ ХЕНРЫК БЭТА КАК ПОПУЛЯРЫЗАТАР БЕЛАРУССКАГО ПЧЕЛОВОДСТВА

Анотацыя. Стат'я прысвечана дзейнасці беларуска-польскага рэлігійнага дзеяча Генрыка Бэты (1886–1965) па папулярызацыі пчелаводства сярод беларускіх крэстьян і яго выданню «Рэчліна – żywiolka malaja, a karystci daje mnoha» (Петэрбург, 1911).

Ключевые слова: пчеловодство, беларускае нацыянальнае рухавішча, каталіцкая царква.

Siarhej V. Mianchenya

*I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy
of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus
Belarusian State Agrarian Technical University, Minsk, Belarus*

PRIEST HENRIK BETA AS A POPULARIZER OF BELARUSIAN BEEKEEPING

Abstract. The article is dedicated to the activity of the Belarusian and Polish religious figure Henryk Betta (1886–1965) in popularizing beekeeping among Belarusian peasants and his publication "Pčalina – żywiołka malaja, a karysci daje máhoj" (Petersburg, 1911).

Key words: beekeeping, Belarusian national movement, Catholic church.

For citation. Mianchenya S. V. Priest Henrik Beta as a popularizer of belarusian beekeeping. Agriculture of Belarus through the prism of scientific research : proceedings of the II International scientific conference dedicated to the 95th anniversary of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, September 29, 2023. Minsk, 2023, pp. 225–230 (in Belarusian).

Імя Генрыка Бэты малавядома ў шырокім грамадстве, аднак ён адыграў важную ролю не толькі ў развіцці беларускай каталіцкай царквы, але і ў станаўленні беларускага пчалярства.

Нарадзіўся Г. Бэта 7 лістапада 1886 г. у сям’і беларусаў-каталікоў каля мястэчка Сухаволя Сакоўскага павета Гродзенскай губерні (суч. – Сакульскі павет Падляскага ваяводства). Вучыўся ў Сейнскай духоўнай семінарыі (суч. – Сейны, Падляскае ваяводства), дзе навучалася шмат будучых літоўскіх святароў. Ужо з 1904 г. у Сейнах выкладалася літоўская мова, а семінарысты былі задзейнічаны ў кантрабандзе літоўскіх выданняў у Расійскую імперыю. Верагодна, што такая актыўная нацыянальная праца абудзіла і самасвядомасць Бэты. Па сведчаннем Ю. Туронка, менавіта Бэта з’яўляўся аўтарам ідэі стварэння беларускага гуртка ў Рыма-каталіцкай духоўнай акадэміі ў Пецярбургу, дзе ён працягнуў адукацыю пасля завяршэння семінарыі, аднак знайсці аднадумцаў сярод навучэнцаў у яго не атрымалася. У 1911 г., калі Бэта быў на апошнім курсе навучання, у акадэмію паступілі Люцыян Хвецька і Павел Пякарскі, якія і рэалізавалі ідэю гуртка [1, с. 458–459].

Пра супрацоўніцтва Бэты з беларускім асяродкам Пецярбурга дакладнай інфармацыі няма, аднак менавіта з дапамогай суполкі «Загляне сонца ў наша ваконца» у 1911 г. беларускай лацінкай у польскай друкарні К. Пянткоўскага выйшла яго кніга «Пчаліна – жывёлка малая, а карысці дае многа» («Pčalina – żywiołka malaja, a karysci daje mnoha»). Гэта адно з першых беларускіх выданняў, цалкам прысвечаных пчалярству. Кніга мела больш за 100 старонак і складалася з прадмовы і двух частак. Наклад выдання

на жаль невядомы. Ю. Туронак адзначаў, што Бэта выдаў яго за свой кошт [1, с. 458]. Аўтар скарыстаўся псеўданімам Бярозка (Henryk Bierozko), паходжанне якога верагодна звязана з сугучнасцю лацінскай назвы дрэва – *Betula alba* – з яго сапраўдным прозвішчам.

Мэтавай аўдыторыяй выдання «Пчаліна – жывёлка малая...» былі сяляне, што вынікае з прадмовы «Браткі родныя!». Тут аўтар адзначае цяжкае эканамічнае становішча беларускіх сялян і ў якасці сродку выпраўлення гаспадаркі раіць завесці пчол: «Кажаш, мала маеш зямлі – пчале яе і ня трэба...; мала маеш сенажаці – пчолам сена ў корм не ідзе; наракаеш на цяжкую працу – каля пчолаў яе амаль зусім няма. Трохі толькі павучыся, каля пчолак пахадзі, і яны прынясуць табе тое, што і ня снілася ніколі!»¹ [2, с. 3–4]. Паспяховасць пчалярскай дзейнасці звязалася з жаданнем чалавека вучыцца, тым больш, што з’явілася магчымасць атрымліваць веды на роднай мове.

Першая частка кнігі «Вулей, пасечныя прылады, пчолы і іх жыццё» змяшчае інфармацыю аб пчлярскіх прыладах, пчолах, іх хваробах, іншых аспектах пчалінага жыцця, а таксама рэкамендацыі на пакупцы і перавозцы раёў. Г. Бэта раіў чытачам завесці рамавы варшаўскі вулей, прыводзіў падрабязнае апісанне яго дэталей, схему, парады па выбару матэрыяла для будаўніцтва, яго этапы. У спіс пчалярскага інвентара ўваходзілі сіта, рукавіцы, нож для вашчыны, машынка для яе прыклейвання, дымар, матачнік, раёўня, адгародная пласціна, медагонка-цэнтрыфуга. Пазначалася, што з гэтага можна зрабіць самому, а што лепей купіць, прыводзіўся і прыблізны кошт пакупкі [2, с. 19–23]. Ставіць вулей раілася роўна, лепш пасярод маладых дрэў, падалей ад кузні і хлявоў. Распаўсюджаны і сёння звычай ставіць вулей лятком на поўдзень, Бэта крытыкуе – ад гэтага пчолы вясной рана вылятаюць і гінуць. Каб пазбегнуць гэтага, найлепшым напрамкам аўтар лічыць усход, бо летам для пчол будзе раней пачынацца «працоўны» дзень, а восенню яны будуць раней хавацца, каб не памерзнуць [2, с. 24]. У якасці адзнак вымярэння даўжыні і аб’ёму ўжываюцца тэрміны цяля, арыўш, фунт, гарнец.

¹ Тут і далей цытаванне ідзе ў транслітарацыі на кірылічны алфавіт з улікам сучасных граматычных і лексічных норм беларускай мовы – М. С.

У даволі даступнай форме і падрабязна апавядае аўтар пра асаблівасці пчалінай сям’і. Пры гэтым сустракаюцца і такія лірычныя адступленні: «Вось і між намі, Беларусамі, ёсць такіх трутняў ці ня мала. Бацька з маткай праліваюць апошнюю кроплю крыві, каб выкіраваць свайго сынка на чалавека, а ён, дабіўшыся куска хлеба, ды яшчэ з маслам, цураецца ня толькі бацькоўскай мовы, але нават і саміх бацькоў, бо яны мужыкі, цёмныя, невукі, а ён пан, разумны!» [2, с. 33]. З пункту гледжання сучаснай навукі, у звестках Бэты ёсць недакладнасці. Так аўтар называе тэрмін жыцця пчалы ў адзін год, у той час працоўныя пчолы жывуць 25–35 дзён, а вось трутні насамрэч могуць пражыць год, а матка – да 3–5. Аднак такія акалічнасці каштоўнасці кнігі Бэты не змяншаюць.

Купляць пчол раілася вясной, калі яны ўжо зрабілі першы аблёт, і магчыма было ацаніць іх працаздольнасць. Падыход да справы павінны быў быць такі, як пры пакупцы каня, каб не змарнаваць грошы. Перавозіць пчол рэкамендавалася ў начы, час ад часу спыняючыся, калі дарога была доўгая, то ў дзень раілася спыняцца і даваць магчымасць пчолам вылятаць [2, с. 49].

Другая частка кнігі «Гаспадарка ў вулі» ўтрымлівала каляндар гаспадарчых работ, падзелены на тры часткі: вясна, лета і восень–зіма. Тут давалася 31 парада, ад падрыхтоўкі да першага аблёту і да зімавання пчол. Значная частка летніх парад датычылася раенню пчол: прыкметам пачатку раення, спосабам, як засцерагчыся ад уцёкаў роя і як прыняць новых пчол. Зімой у пчаляра асаблівых клопатаў не было, раілася не турбаваць пчол, рыхтавацца да новага гаспадарчага года і чытаць адпаведную літаратуру [2, с. 93–94].

Атрыманы за гаспадарчы год мёд рэкамендавалася падзяліць: частку аставіць пчолам на зіму, частку сваёй сям’і, частку прадаць. Пры гэтым Г. Бэта засцерагаў сваіх чытачоў ад падману пакупнікоў: «некаторыя вясковыя бортнікі сыплюць у мёд муку–цукар, л’юць вадку, сіроп, або іншыя, часам вельмі шкодныя для здароўя прыбавы. Толькі чалавек без сумлення будзе рабіць гэта, бо ён за некалькі грошаў гатоў прадаць чужое здароўе, а часам і жыццё... Іншыя вымаўляюцца тым, што я, кажа, прадам жыду. А ці жыве не чалавек? – хацеў бы я спытаць» [2, с. 95].

Г. Бэта прыводзіць і даволі цікавыя рэцэпты алкагольных напояў на аснове мёда: старасвецкі мёд, сыры мёд, мёд шыпячы, вішняк, мядовае піва. Найбольш хутка можна прыгатаваць шыпячы мёд, які ўжо праз некалькі дзён прыдатны для піцця. У якасці смакавых дадаткаў для яго падыходзяць імбір, ваніль, карэнні фіялак [2, с. 98–99].

У 1912 г. Г. Бэта быў накіраваны на служэнне на Беласточчыну, кніга «Пчаліна – жывёлка малая...» рэалізоўвалася праз рэдакцыі «Нашай Нівы» і каталіцкай газеты «Bielarus» і каштавала 30 капеек [3, с. 3; 4, с. 12]. З апошняй Г. Бэта падрымліваў трывалую сувязь: тут быў надрукаваны як мінімум адзін яго артыкул «Wialikaja dziela» (№ 17, 1914), у 1915 г. асобнай кніжкай выйшаў яго сцэнічны твор «Betlejka», у сельскагаспадарчым раздзеле газеты друкаваліся пароды па пчалярству на аснове яго кнігі. З Вялікодным нумарам газеты за 1914 г. кніга была даслана ўсім падпісчыкам «Bielarus»'а [5]. Нумар быў быў канфіскаваны ўладамі, але пасля судовага разбіральніцтва судовая палата адмяніла гэтае рашэнне, і кніга ўсё ж трапіла да чытачоў [6, с. 8].

У 20–30-я гг. Генрык Бэта з'яўляўся прафэсарам семінарыі ў Сейнах, рэктарам духоўнай семінарыі і рэктарам Місіянэрскага інстытуту ў Ломжы. Пры гэтым ён захоўваў сувязі з беларускім каталіцкім асяродкам, ён веў перапіску з Адамам Станкевічам, быў падпісчыкам часопіса «Chryścijanskaja Dumka», аднак сам у ім не друкаваўся. Памёр Г. Бэта 1 кастрычніка 1965 г. у Ломжы, дзе і быў пахаваны [7]. У гісторыю Г. Бэта ўвайшоў як рэлігійны і грамадскі дзеяч, драматург і пчаляр.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Туронак, Ю. Падрэзаныя крылы / Ю. Туронак // Мадэрная гісторыя Беларусі / Ю. Туронак. – Вільня, 2006. – С. 457–462.
2. Bierożko, H. Pčalina – żywiolka malaja, a karysci daje mnoha / H. Bierożko – Pieciarburgh : Druk. K. Piantkouskaha, 1911. – 103 s.
3. Наша Ніва. – 1912. – № 3.
4. Bielarus. – 1913. – № 39.
5. Bielarus. – 1914. – № 14–15.
6. Bielarus. – 1914. – № 18.
7. Беларускія рэлігійныя дзеячы XX ст.: жыццярысы, мартыралогія, успаміны / аўт.-уклад. Ю. Гарбінскі. – Мінск ; Мюнхен : Беларус. кнігазбор, 1999. – 720 с.

References:

1. Turonak Yu. Clipped wings. *Modern history of Belarus*. Vilnius, 2006, pp. 457–462 (in Belarusian).
2. Bierozko H. *The bee is a small creature, but it does a lot of good*. Petersburg, K. Piantkovskii Publ., 1911. 103 p. (in Belarusian).
3. *Our Niva*. 1912. N 3. (in Belarusian).
4. *Biellarus*. 1913. N 39. (in Belarusian).
5. *Biellarus*. 1914. N 14–15. (in Belarusian).
6. *Biellarus*. 1914. N. 18. (in Belarusian).
7. Garbinski Yu. *Belarusian religious figures of the 20th century: biographies, martyrology, memoirs*. Minsk, Munich, Belaruski knigazbor Publ., 1999. 720 p. (in Belarusian).

Дата паступлення артыкула 31.07.2023

Received 31.07.2023